

Приказ дела

Примљено: 7. 7. 2015.

Одобрено за штампу: 18. 9. 2015.

БИБЛИОТЕКА „ПОГРАНИЧЈЕ“

Тања Станишић

Универзитет у Крагујевцу, Факултет за хотелијерство и туризам,

Врњачка Бања, Србија

tanja.stanistic@gmail.com

У периоду од 2012. до 2014. године, у оквиру библиотеке „Пограничје“ реализовано је једанаест зборника водећег националног значаја и једна монографија. Идејни творац ове библиотеке симболично назива је Драгољуб Б. Ђорђевић, виђени српски социолог и редовни професор Машинског факултета у Нишу. Зборници су резултат истраживања реализованих у оквиру пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“ (бр. 179013). Пројектом, уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, руководи Д. Б. Ђорђевић. У наставку наводимо називе публикација, приређиваче и издаваче:

1. Ђорђевић, Б. Д., Стевановић, Ђ. и Тодоровић, Д. (прир.). (2012). *Село у пограничју*. Београд, Службени гласник, Ниш, Машински факултет, 453 стр.¹
2. Милошевић Радуловић, Л., Петровић, Ј. и Илић Крстић, И. (прир.). (2013). *Старији људи у пограничју*. Београд, Службени гласник, Ниш, Машински факултет, 345 стр.
3. Тасић, М., Здравковић, Д. и Крстић, Д. (прир.). (2014). *Људи из пограничја говоре*. Врање, Учитељски факултет, 377 стр.
4. Ђорђевић, Б. Д., Тодоровић, Д. и Крстић, Д. (прир.). (2014). *Вашир у пограничју*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Машински факултет, 377 стр.
5. Ђорђевић, Б. Д. и Вуковић, М. (прир.). (2014). *Породично газдинство у пограничју*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Машински факултет, 324 стр.
6. Ђорђевић, Б. Д., Узуновић, С. и Петровић, В. (2014). *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Машински факултет, 203 стр.²
7. Ђорђевић, Б. Д., Трифуновић, В. и Драговић, Њ. (прир.). (2014). *Узорник у пограничју*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Машински факултет, 347 стр.

---

¹ Видети више: Јовановић, Ј. (2012). Село у пограничју (приказ дела). *Теме*, XXXVI(4), 1947-1950.

² Видети више: Јанковић, Д. (2014). Сирово борово (приказ дела). *Теме*, XXXVIII(3), 1395-1396.

8. Јовановић, М., Трифуновић, В. и Здравковић, Д. (прир.). (2014). *Учитељ у пограничју*. Нови Сад, Филозофски факултет, 316 стр.
9. Ђорђевић, Б. Д. и Ј. Петровић (прир.). (2014). *Проучавање друштвених појава: методолошка разматрања*. Ниш, Филозофски и Машински факултет, 300 стр.
10. Ђорђевић, Б. Д. (прир.). (2014). *Бити социолог села*. Београд, Српско удружење за социологију села, Ниш, Машински факултет, 342 стр.
11. Богдановић, Н. (прир.). (2014). *Село невесело: зборник радова од националног значаја*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Хамимонтана, 142 стр.
12. Крстић, Д., Ђорђевић, Д., Б. и Марковић Крстић, С. (прир.). (2014). *Занатлија у пограничју*. Нови Сад, Прометеј, Ниш, Машински факултет, 433 стр.

Писци прилога у зборнику *Старији људи у пограничју источне и југоисточне Србије* материјал за своја истраживања налазе у искреним разговорима са око петнаестак старих житеља овог подручја. Листањем првих страница књиге већ се наслућује шта би могао да буде један сумарни утисак након читања овог дела – сиромаштво и самоћа као основни атрибути живота старих људи у пограничју. Док већина истраживача са сетом и једном људском солидарношћу описује тешке животе својих саговорника, први и последњи прилог у зборнику издвајају се по својој тематици. У првом прилогу обрађени су феномени сиромаштва и социјалне искључености и њихови узроци, уз посебан нагласак на сиромаштво старијих људи у Србији. У прилозима који следе нижу се казивања актера из Лескова, Доње Невље, Штитарца, Калне, Љубичевца... Синтагма која све приче и све карактере обједињује и повезује, нажалост је синтагма „осуђен на самоћу“. У последњем прилогу се поставља питање „Ко је усамљенији: сеоски или градски старији?“. И упркос тешким судбинама главних „јунака“ зборника, махом из забачених сеоских крајева, аутор последњег прилога нас с правом уверава да је градска средина немилосрднија према старијим људима, док је село „забран губљењу солидарности са старијим“.

Приликом осмишљавања идеје за зборник радова *Људи у пограничју говоре*, његови приређивачи приступили су са очекивањем „да би један такав зборник донео многоструки и аутентичан ‘пресек’ доба у коме је настао – и историјски, и социолошки, и културолошки, ... – јер би бројни истраживачи нашли начин да истраже услове живљења достојне човека на овим просторима и онога што он о(не)могућава“. Вођени овом замисли сачинили су стотинак питања за дубински интервју који је база шеснаест истраживања представљених у зборнику. На основу казивања Драже из Цакановца, Драгана Величковића из Бујановца, Звонка Михајловића из Преслапа, Крсте Крумова из Сурдулице и свих осталих „јунака“, чини се нимало случајно одабраних од стране проучавалаца, закључујемо о свој хетерогености начина живота у пограничју. Испитаници дају одговоре и мишљења о тренутној ситуацији у њиховим селима/градовима, о разлозима стагнације и пропадања, о изгледима за светлију будућност истраживањем обухваћених пограничних места, о међуетничким односима, а с обзиром на специфичност подручја изучавања.

Зборник радова *Ваишар у пограничју* прва је научна публикација те врсте код нас. Поред јединствености у том ширем контексту, можемо говорити и о његовој посебности у оквиру библиотеке „Пограничје“. Наиме, док већи део осталих публикација у читаоцима буди сету, жал за заборављеним

пределима, можда тугу над судбином описаних села и сељака, зборник о сајмовима има веома весели призив. Разлог тој веселости је свакако сам вашар као предмет проучавања. Аутори одређују вашар као вид традиционалног окупљања на унапред прописаном месту и времену на којем људи тргују, сусрећу се и забављају. На више места у зборнику указује се на важне функције вашара. Писац предговора Милош Марјановић указује да се „на вашарима као годишњим обичајима испољава њихова друштвена поновљивост и остварује континуитет заједнице, поготово када је угрожен њен опстанак“. Писци даље наглашавају и проучавају на конкретном примеру друштвену, забавну, економску и туристичку функцију вашара. Кроз прилоге аутора упознајемо се са специфичностима вашара у петнаест различитих места у пограничју, али такође и са њиховом историјом и традицијом. На крају сваког прилога дате су илустрације, односно низ фотографија којима је, уз сликовите описе, дочарана атмосфера на српским вашарима. Захвалност за униформност и свеобухватност презентованих истраживања дугује се свакако „Протоколу за социолошко-етнолошка истраживања података о вашарима у источној и југоисточној Србији“ којим су се руководили истраживачи, који је сачинио Д. Б. Ђорђевић и који је објављен на крају књиге. На почетку поменута јединственост публикације, свеобухватност и дубина начињених анализа, јединствена методологија неки су од разлога због којих одговорно тврдимо да ће сва будућа истраживања феномена вашара бити на њој заснована.

Упркос свим недаћама живота и рада у пограничним општинама источне и југоисточне Србије, примери шеснаест „газдинстава за углед“ описаних у зборнику *Породично газдинство у пограничју* враћају веру да је, уз добру вољу, марљивост и љубав према земљи, битисање на проучаваном подручју могуће организовати на задовољавајући начин. Златановићи, Ћирићи, Стојадиновићи, Јанковићи и остали актери ове приче из шеснаест општина у пограничју годинама опстају, рекло би се, сами: помоћи државе и локалних власти или нема или је неодговарајућа. А улога породичних газдинстава у данашњој пољопривреди је значајна и ни у ком случају је не треба потцењивати. Вођени том чињеницом, писци прилога у зборнику на један свеобухватан начин описују ту улогу и различите аспекте породичног пољопривредног газдинства. Значај зборника најбоље истиче и сам писац предговора Ђура Стевановић: „Књига је, уз све своје мањкавости узроковане употребом квалитативне методологије, несумњиво вредан допринос српској социологији села. Принос на који се дуго чекало.“

Методом интервјуа (који су сачинили Д. Б. Ђорђевић, Весна Трифуновић и Његош Драговић и који је дат на последњим страницама књиге) истраживачи ангажовани на реализацији зборника *Узорник у пограничју* приказују животне приче успешних људи. Њихов заједнички именитељ је пограничје као средина из које потичу, са свим својим специфичностима. Веза између „узорника“ и пограничја анализирана је у два правца. Испитаници говоре о томе колико је пограничје заслужно за неоспорни успех који су постигли у својим професијама, али и о томе шта данас, као људи од угледа, могу учинити за пограничје. Писац предговора Недељко Богдановић види те изузетне, нетипичне људе више као „информаторе, него судеонике стања у одабраном социјалном региону“. Узорници су углавном напустили средине у којима су поникли и на њих гледају као на завичај, односно као на „духовни, а не реални социјални простор“. Без обзира на то, Богдановић

издваја неколико значајних атрибута публикације. Зборник доприноси томе да се једно овакво питање, као што је однос узорника и завичаја, први пут стави на дневни ред друштвених истраживања. Природно је да расте интерес шире заједнице за завичај узорника, што би могло да помогне да се ревитализују замрле могућности развоја. А до таквих већих друштвених и развојних ефеката овог истраживања (којима се искрено надамо), пограничју остају људи којима се може хвалити – светски успешни спортисти, научни радници, лекари, сликари...

Приликом реализације изучавања чији су резултати дати у зборнику *Учитељ у пограничју*, методолошки приступ аутора подразумевао је дубински интервју са питањима која су класификована у четири тематска подручја: а) социодемографска обележја учитеља, б) родитељи, ученици и наставни садржаји, в) сарадња са локалном друштвеном заједницом и друштвено ангажовање учитеља и школе у пограничју и г) живот и просветно деловање у пограничју. Кроз разговор са шеснаест учитеља из сеоских средина у пограничју, аутори нам указују на ниску особености учитељске професије и основних школа у испитиваном подручју. Првотно, још једном је потврђена тврдња да, за разлику од градских насеља, учитељи у сеоским срединама имају већи број друштвених функција. Они су део развоја културног и верског живота, националног идентитета, сарадње са родитељима и локалном средином. Према речима писца предговора Зорана Аврамовића, „посебно осетљиво питање образовне политике је опстанак школе и учитеља у оним срединама у којима демографски подаци упозоравају на снажан процес депопулације“. Не охрабрује чињеница и општи утисак да су школе у пограничју препуштене личном ентузијазму учитеља, родитеља и мештана. С тим у вези, аутори позивају на одговорнији приступ свих заинтересованих учесника, државних и локалних нивоа власти и на деловање усмерено ка превазилажењу маргинализације значаја учитеља и школа у сеоским срединама пограничја, и шире.

Зборник *Проучавање друштвених појава: методолошка разматрања* специфичан је и издваја се од осталих зборника у оквиру библиотеке „Пограничје“. Разлози његове специфичности су прилози и домаћих и иностраних аутора, међународни издавачки одбор (представљен на почетним страницама зборника), као и сам предмет истраживања. У фокусу истраживања је методологија као наука и њено место и значај у друштвеним наукама. Аутори говоре о интердисциплинарном и мултидисциплинарном приступу у проучавању друштвених појава, о акционом истраживању, биографском методу, Поперовим идејама о методолошком техницизму, могућностима примене интернета код примене онлајн-фокус интервјуа, аналитици великог скупа... Као прилози у зборнику (223–292. стр) приказани су инструменти (упутства, процедуре, протоколи, упитници...) коришћени приликом реализације спроведених истраживања на пројекту „Одрживости идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“. Поред инструмената припремљених од стране истраживача на пројекту, у прилогу су приказана и два инструмента – подсетника за прикупљање грађе о селима у пограничју која су, на иницијативу Ђуре Стевановића, припремили Завод за проучавање села, Српско удружење за социологију села и пољопривреде и Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде, и који су коришћени као методолошки алат приликом реализације неких од зборника о којима говоримо. Сам зборник и објављени

инструменти представљају вредан допринос социолошкој методологији, као и самој методологији као науци, и баланс су неоправданом занемаривању њене улоге и значаја, посебно у нашим друштвеним наукама.

Зборник *Бити социолог села* резултат је несебичне идеје приређивача Д. Б. Ђорђевића да се велика имена српске социологије села не забораве. Књига је посвећена лику и делу професора Ђуре Стевановића, социолога села, и названа његовом „споменицом“. У мору многих заслуга и разлога да Ђ. Стевановић добије „споменицу“, приређивач зборника издваја и истиче један посебни – двадесети Власински сусрети, међународна научна и стручна конференција посвећена проблемима села и пољопривреде, чији је идејни творац и носилац управо др Стевановић. Са животним путем и научним достигнућима Ђ. Стевановића, уваженог социолога села у националним социолошким оквирима, али и шире, упознајемо се кроз предговор. Писац Д. Б. Ђорђевић обележава предговор сликовитим називом „Од Дејана до Дејана: смирај социолога села“ и, ништа мање сликовито од самог назива, упознаје нас са појединостама и анегдотама из професионалног и личног живота социолога Ђуре Стевановића. У првој тематској области, „Необичан лик социолога села“, тројица аутора настављају казивање о споменичару. Наредне тематске целине посвећене су проблемима, дOMETИМА и будућности социолошке дисциплине о којој иде реч, као и будућности села и пољопривреде. Помало невесело, поставља се питање опстанка и будућности социологије села. Међутим, уз опсежну анализу износе се аргументи који показују да будућност социологије села није тако „црна“ како то на први поглед изгледа. Она је директно повезана са будућношћу села као предмета истраживања, које се још увек успешно одупире изумирању. Последња, пета тематска целина, носи назив „Од земљоделца до аграрне социологије“ и окупила је есеје пет аутора, који нас за крај још једном подсећају на главног „јунака“ споменице, Ђуру Стевановића, кроз анализу његових одабраних дела.

Зборник *Село невесело* резултат је идеје професора Недељка Богдановића да окупи писце који би на другачији начин писали о селу и селаштву. Жеља је била професора да се оде корак даље од уобичајених саопштења о данашњем стању, која види као аподиктична, научена, стереотипна. У том смислу, Богдановић упућује *Позив на разговор* отварајући у њему велики број питања, уз очекивање „што смелијих и што људскијих одговора и текстове који неће личити на досадашње“. Уз подршку и усмеравање Д. Б. Ђорђевића, овај позив је упућен одабраним социолозима, економистима и аграрним економистима, политиколозима, историчарима села, етнологима... И био је позив инспирација многим писцима да у саопштењима која су објављена у зборнику *Село невесело* говоре о селу на другачији начин, мање са погледом на прошлост и много више са погледом на будућност, који је увек некако остајао недоречен. Према речима рецензента Обрена Ристића „сваки је аутор понудио и неко решење, од минималног, на нивоу куће и окућнице, до државног и националног“.

Прилози у зборнику *Занатлија у пограничју* резултат су примене јасно дефинисане методологије и процедуре за теренско истраживање теме (приказане на последњим страницама зборника). Аутори методологије дефинишу кораке којима су се касније у истраживању и водили писци прилога. Укратко се ти кораци свode на следеће: а) упознавање са стањем ствари и одабир једног занатлије из пограничне општине који се издваја својим значајем, б) етнологски део у коме се кроз разговор са занатлијом при-

купљају подаци о његовој животној биографији, радним поступцима, производима, в) антрополошко-социолошки део у којем се евидентира друштвени значај занатлије у одређеној локалној средини. Вођени таквом процедуром, писци нам доносе дирљиве приче о занатлијама и занатима, многи би рекли заборављеним, али који се ипак у одређеним деловима наше земље одупиру времену и модернизацији. Тако се кроз зборник упознајемо са металачким, ткачким, грнчарским, каменорезачким, обућарским, градитељским, лимарским, кројачким занатима у пограничју, али и неким специфичним, попут испирања злата, интарзије, коришћења бућке у риболову, брања камена... Према речима Љилане Гавриловић, писца предговора, „радови у овом зборнику доследно говоре о појединцима и њиховим покушајима да живе у складу са собом и светом у којем се налазе, користећи занатске вештине, као оно што најбоље знају“.

Помало необична едисија, библиотека „Пограничје“ значајно је интелектуално добро и вредан допринос, међу другим, српској и балканској социологији и етнологији. Њене се странице са задовољством ишчитавају и препоручују читаоцима (зарад личног уживања) и научницима (услед обиља података и идеја за нова истраживања).

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Н. (прир.). (2014). *Село невесело: зборник радова од националног значаја*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Хамимонтана.
- Ђорђевић, Б. Д., Стевановић, Ђ. и Тодоровић, Д. (прир.). (2012). *Село у пограничју*. Београд: Службени гласник, Ниш: Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д., Тодоровић, Д. и Крстић, Д. (прир.). (2014). *Вашир у пограничју*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д. и Вуковић, М. (прир.). (2014). *Породично газдинство у пограничју*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д., Узуновић, С. и Петровић, В. (2014). *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д., Трифуновић, В. и Драговић, Њ. (прир.). (2014). *Узорник у пограничју*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д. и Ј. Петровић (прир.). (2014). *Проучавање друштвених појава: методолошка разматрања*. Ниш: Филозофски и Машински факултет.
- Ђорђевић, Б. Д. (прир.). (2014). *Бити социолог села*. Београд: Српско удружење за социологију села, Ниш: Машински факултет.
- Јанковић, Д. (2014). Сирово борово (приказ дела). *Теме*, XXXVIII(3), 1395-1396.
- Јовановић, М., Трифуновић, В. и Здравковић, Д. (прир.). (2014). *Учитељ у пограничју*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Јовановић, Ј. (2012). Село у пограничју (приказ дела). *Теме*, XXXVI(4), 1947-1950.
- Крстић, Д., Ђорђевић, Д., Б. и Марковић Крстић, С. (прир.). (2014). *Занатлија у пограничју*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет.
- Милошевић Радуловић, Л., Петровић, Ј. и Илић Крстић, И. (прир.). (2013). *Старији људи у пограничју*. Београд, Службени гласник, Ниш, Машински факултет.
- Тасић, М., Здравковић, Д. и Крстић, Д. (прир.). (2014). *Људи из пограничја говоре*. Врање: Учитељски факултет.